

Завгородній Віталій Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 2 Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Обмеження права особи на свободу і особисту недоторканність, насамперед, є обмеженням свободи дій і пересування особи внаслідок прямого фізичного або психічного примусу. Право особи на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним. У передбачених законом випадках, особливо у кримінальному провадженні, вони можуть бути обмежені у зв'язку з необхідністю захисту свободи інших та соціально значимих цінностей, які становлять завдання кримінального провадження.

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, закріплюючи право людини на свободу й особисту недоторканність («Жодна людина не може бути позбавлена волі інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом»), встановлює випадки, коли таке право особи може бути обмежене шляхом примусових дій уповноважених державою органів.

Серед них такі випадки, як: законний арешт або затримання людини за невиконання законного рішення суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом; законний арешт або затримання людини, здійснені з метою забезпечення її присутності перед компетентним судовим органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення або її втечі після його вчинення; затримання неповнолітньої людини на підставі законного розпорядження з метою виховного нагляду; законне затримання людей для запобігання розповсюдженню інфекційних захворювань, людей психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг [1].

Слід також відзначити, що будь-яке обмеження волі з боку державних органів та поліції має узгоджуватися з метою захисту особи від свавілля і така позиція Європейського Суду визначається в декількох його рішеннях, а саме *Witold Litwa v. Poland* (Вітольд Литва проти Польщі)[2]; *Creangă v. Romania* (Креанге проти Румунії) [3]; *A. and Others v. The United Kingdom* (А.та інші проти Сполученого Королівства) [4].

Поняття «свавілля» у статті 5 § 1 має більш широке значення, аніж просто недотримання національного законодавства, так що позбавлення волі може бути законним з точки зору внутрішнього права, але все ж свавільним в розумінні Конвенції, порушуючи тим самим її положення принципи, що сто-

суються поняття «свавілля», розглядаються у справі *Saadi v. the United Kingdom* (Сааді проти Сполученого Королівства) [5].

Стаття 5 § 1 (е) Конвенції не повинна тлумачитись тільки як дозвіл на затримання «алкоголіків» у вузькому сенсі, тобто людей з діагнозом «алкоголізм», тому що ніщо в тексті цього положення не перешкоджає державі застосувати ці заходи до осіб, які зловживають алкоголем, з тим щоб обмежити шкоду, яку завдає алкоголь їм самим або громадськості, або для запобігання небезпечної поведінки після вживання алкоголю (*Kharin v. Russia* (Харін проти Росії) [6].

Таким чином, особи, які не мають медичного діагнозу «алкоголізм», але чий дії та поведінка під впливом алкоголю становлять загрозу для громадського порядку або для них самих, можуть бути взяті під варту для охорони громадських або їхніх власних інтересів, таких як їхнє здоров'я або особиста безпека (*Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland* (Хільда Хафстейнсдоттір проти Ісландії) [7]. Однак, це не означає, що стаття 5 § 1 (е) дозволяє затримання особи тільки тому, що вона споживає алкоголь (*Witold Litwa v. Poland* (Вітольд Литва проти Польщі) [2].

Елемент примусу при здійсненні повноважень поліції з обшуку та затримання є свідченням позбавлення волі, незважаючи на короткий термін такого заходу (*Foka v. Turkey* (Фока проти Туреччини) [8]; *Gillan and Quinton v. the United Kingdom* (Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства) [9]; *Shimovolos v. Russia* (Шимоволос проти Росії) [10] та *Brega and Others v. Moldova* (Брега та інші проти Молдови).

Питання про порушення статті 5 виникають і при інших обставинах, у тому числі: а) допит у поліцейській дільниці (*I.I. v. Bulgaria* (І.І. проти Болгарії); *Osyenko v. Ukraine* (Осипенко проти України) [11]; *Salayev v. Azerbaijan* (Салаєв проти Азербайджану); *Farhad Aliyev v. Azerbaijan* (Фарад Алієв проти Азербайджану); та *Creangă v. Romania* (Креанге проти Румунії)) [3]; б) затримання та обшук з боку поліції (*Foka v. Turkey* (Фока проти Туреччини) [8], *Gillan and Quinton v. the United Kingdom* (Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства) [9] та *Shimovolos v. Russia* (Шимоволос проти Росії) [10]; в) заходи для контролю натовпу, вжиті поліцією з міркувань громадського порядку (*Austin and Others v. the United Kingdom* (Остін та інші проти Сполученого Королівства)).

Ситуації, що розглядаються в межах частини 2 статті 5 § 1 (б) включають, наприклад, вимогу з'явитися на допит в поліцейську дільницю (*Iliya Stefanov v. Bulgaria* (Ілля Стефанов проти Болгарії); *Osyenko v. Ukraine* (Осипенко проти України) [11]; та *Khodorkovskiy v. Russia* (Ходорковський проти Росії).

Наявність мети доставлення підозрюваного до суду, з позиції Європейського Суду з прав людини, повинно розглядатися незалежно від досягнення цієї мети. Стандарт, запроваджений статтею 5 § 1 (с), не передбачає, що поліція повинна мати достатньо доказів для пред'явлення обвинувачення в мо-

мент затримання або під час перебування під вартою (*Erdagöz v. Turkey* (Ердагоз проти Туреччини) [12]).

Метою допиту під час затримання відповідно до підпункту (с) статті 5 § 1 є сприяння подальшому кримінальному розслідуванню шляхом підтвердження або зняття конкретних підозр, що обґрунтовують арешт (*Brogan and Others v. the United Kingdom* (Броуган та інші проти Сполученого Королівства); *Labita v. Italy* (Лабіта проти Італії); *O'Hara v. the United Kingdom* (О'Хара проти Сполученого Королівства)).

Вступна частина статті 5 § 3 має на меті забезпечення негайного і автоматичного судового контролю за затриманням, яке здійснюється поліцейським або адміністративним органом відповідно до положень пункту 1 (с) (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands* (Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів); *Aquilina v. Malta* (Аквіліна проти Мальти)).

Судовий контроль при першому доставленні заарештованої особи повинен, перш за все, бути негайним, щоб забезпечити виявлення будь-якого жорстокого поводження, а також звести до мінімуму будь-яке необґрунтоване втручання в свободу особистості. Суворі обмеження в часі, що накладаються цією вимогою, не передбачають широкого тлумачення, інакше це б призвело до серйозного послаблення процесуальних гарантій на шкоду особистості та до ризику пошкодження самої сутності права, захищеного в цьому положенні (*McKay v. the United Kingdom* (Маккей проти Сполученого Королівства)).

Підводячи підсумок, слід зазначити, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини, затримання особи, що посягає на її свободу, є таким серйозним запобіжним заходом, застосування якого є виправданим лише в ситуації, коли інші, менш жорсткі заходи, були розглянуті і визнані недостатніми для захисту індивідуальних чи суспільних інтересів, що могли б виправдати адміністративне затримання чи утримання особи під вартою. Позбавлення свободи з боку поліції чи інших правоохоронних органів повинно бути необхідним в конкретних обставинах, що склалися, а також має узгоджуватися з метою захисту особи від свавілля.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 / Рада Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004;

2. *Case of Witold Litwa v. Poland* (Справа «Вітольд Литва Проти Польщі») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58537#%22itemid%22:\[%22001-58537%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58537#%22itemid%22:[%22001-58537%22]);

3. *Case of Creangă v. Romania* (Справа «Креанге проти Румунії») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109226#%22itemid%22:\[%22001-109226%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109226#%22itemid%22:[%22001-109226%22]);

4. *Case of A. and others v. the United Kingdom* (Справа «А. та інші проти Сполученого Королівства») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91403#%22itemid%22:\[%22001-91403%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91403#%22itemid%22:[%22001-91403%22]);

5. Case of Saadi v. the United Kingdom (Справа «Сааді проти Сполученого Королівства») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84709#%22itemid%22:\[%22001-84709%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84709#%22itemid%22:[%22001-84709%22])};
6. Case of Kharin v. Russia (Справа «Харін проти Росії») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103232#%22itemid%22:\[%22001-103232%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103232#%22itemid%22:[%22001-103232%22])};
7. Case of Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland (Справа «Хільда Хафстейнсдоттір проти Ісландії») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61813#%22itemid%22:\[%22001-61813%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61813#%22itemid%22:[%22001-61813%22])};
8. Case of Foka v. Turkey (Справа «Фока проти Туреччини») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87175#%22itemid%22:\[%22001-87175%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87175#%22itemid%22:[%22001-87175%22])};
9. Case of Gillan and Quinton v. the United Kingdom (Справа «Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96585#%22itemid%22:\[%22001-96585%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96585#%22itemid%22:[%22001-96585%22])};
10. Case of Shimovolos v. Russia (Справа «Шимоволос проти Росії») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105217#%22itemid%22:\[%22001-105217%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105217#%22itemid%22:[%22001-105217%22])};
11. Case of Osypenko v. Ukraine (Справа «Осипенко проти України») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101676#%22itemid%22:\[%22001-101676%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101676#%22itemid%22:[%22001-101676%22])};
12. Case of Erdagöz v. Turkey (Справа «Ердагоз проти Туреччини») / European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62670#%22itemid%22:\[%22001-62670%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62670#%22itemid%22:[%22001-62670%22])}.

Зимовець Андрій Валерійович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Основою, каркасом інституційного елемента механізму охорони прав і свобод людини і громадянина виступає наявність та ефективна діяльність державних інституцій, до компетенції яких належить, по-перше, можливість здійснювати судочинство, по-друге, можливість займатися застосуванням права (поза межами судочинства), по-третє, можливість здійснювати контроль та нагляд за реалізацією принципу взаємної відповідальності держави та людини. Це такі інституції, як система правосуддя України, Верховна Рада України, Президент України (в якості гаранта додержання Конституції України та основних прав і свобод людини і громадянина), Кабінет Міністрів